

Članki in prispevki

UDK 327.323.3(470=163.6)"192/193"

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prejeto: 3. 5. 2018

Barbara Zalar*

Šolanje jugoslovanskih komunistov na Komunistični univerzi nacionalnih manjšin Zahoda v Moskvi v 20. in 30. letih 20. stoletja

*The training of Yugoslav Communists at the Communist
University of the National Minorities of the West in Moscow
in the 1920^s and 30^s*

Izvleček

V članku je opisano šolanje jugoslovanskih komunistov na Komunistični univerzi nacionalnih manjšin Zahoda v Moskvi v 20. in 30. letih preteklega stoletja. Glavni vir informacij za to temo je bilo arhivsko gradivo iz Ruskega državnega arhiva za socialno in politično zgodovino, ki je predstavljeno v pričujočem prispevku (v slovenskem prevodu). To obdobje je zelo pomembno za razumevanje delovanja Komunistične partije Jugoslavije, saj so se v Moskvi bodoči poklicni revolucionarji naučili bolševistične politike, metod in prijemov, ki so bili sestavni del Stalinove Sovjetske zveze.

Abstract

The article describes the training of the Yugoslav communists at the Communist University of the National Minorities of the West in Moscow in the 1920s and 30s. The main source of information for this was archive material from the Russian State Archive of Socio-Political History, which is presented in this article (in Slovenian translation). This period is very important for understanding the Communist Party of Yugoslavia, since the future professional revolutionaries learnt the Bolshevik policies, methods and approaches that were a constituent part of Stalin's Soviet Union.

Ključne besede: jugoslovanski komunisti, Sovjetska zveza, Komintern, komunizem, šolanje

Key words: Yugoslav Communists, Soviet Union, Comintern, Communism, training

* Barbara Zalar, univerzitetna diplomirana rusistka in zgodovinarica,
e-pošta: zalar.barbara@gmail.com

Dvajseta in trideseta leta 20. stoletja so bila za Komunistično partijo Jugoslavije (KPJ) zelo težka, saj je Kraljevina SHS avgusta 1921 sprejela zakon o zaščiti države, ki je prepovedal kakršno koli komunistično dejavnost in s tem KPJ potisnil v ilegalo. Večino vodilnih komunistov so aretirali, organizacija KPJ pa je bila oslABLJENA.¹ Da bi se rešili pred represijo v domači deželi, so se jugoslovanski komunisti, polni pričakovanj in upanja, podali na zahtevno pot v Sovjetsko zvezo – »prvo deželo socializma«,² kjer so se nekateri zaposlili v Kominterni in drugih političnih organizacijah, nekateri pa so študirali na mednarodnih šolah za komunistične emigrante. Aprila 2012 sem se po njihovih sledih odpravila v Moskvo tudi sama v želji, da bi podrobneje raziskala vsebino in potek študija jugoslovanskih komunistov na Komunistični univerzi nacionalnih manjšin Zahoda (v nadaljevanju Komunistična univerza) in na Mednarodni leninski šoli (MLŠ), saj je to pomembno za razumevanje delovanja KPJ. Dostop do Ruskega državnega arhiva v Moskvi, ki hrani te dokumente, mi je omogočil dr. Andrej Rozman, redni profesor na Oddelku za slavistiko Filozofske fakultete v Ljubljani. V arhivu sem v celoti pregledala fond jugoslovanskega sektorja na Komunistični univerzi in fond jugoslovanskega sektorja na MLŠ. V tem prispevku povzemam izsledke raziskave fonda jugoslovanskega sektorja na Komunistični univerzi, ki sem jih zapisala v diplomskem delu z naslovom *»To je politično razvit in zanesljiv tovariš!« Šolanje jugoslovanskih komunistov v Moskvi v času med obema vojnama (dokumenti iz Ruskega državnega arhiva za socialno in politično zgodovino).*

Vhod v Ruski državni arhiv za socialno in politično zgodovino (osebni arhiv).

Šolanje v Moskvi

Na V. kongresu Internacionale leta 1924 je bil izdan odlok o organiziranju teoretične vzgoje za vodilni kader partij.³ V Moskvi so delovale štiri univerze

- 1 Janko Pleterski et al., *Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije*, Ljubljana: Komunist – Državna založba Slovenije, 1986, 78–81.
- 2 Silvin Eiletz, *Pred sodbo zgodovine, Tito in jugoslovanski komunisti v Moskvi*, Celovec: Mohorjeva družba, 2010, 103.
- 3 Silvin Eiletz, *Skrivnost Kominterne*, Celovec: Mohorjeva družba, 2006, 48.

Stavba študentskega doma Komunistične univerze nacionalnih manjšin Zahoda danes (www.welcome2018.com, foto Aleksandr Zelikov, TASS).

Kominterne: Mednarodna leninska šola, Komunistična univerza nacionalnih manjšin Zahoda, Komunistična univerza delavcev Vzhoda in Komunistična univerza delavcev Kitajske. Študenti so se morali držati strogih pravil, ki so zagotavljala, da je njihov študij ostal v tajnosti.

»Bivanje v Moskvi je bilo *obdano s skrivnostnostjo* in popolnoma tajno, za kar so bila uvedena stroga pravila: učenci so morali pretrgati neposredne zveze z lastno deželo. To jih je prisililo, da so se vključili v sovjetsko življenje in v delovanje KPSZ,⁴ v katero so morali vstopiti.«⁵ Študenti svojega študija niso smeli omeniti niti svojim najbližjim. V Moskvi se niso smeli fotografirati, prepovedano je bilo dopisovanje brez vnaprejšnjega dovoljenja. V pismih niso smeli omeniti, kje se šolajo. Tudi med študenti samimi je vladala popolna anonimnost. Po končanem šolanju in vrnitvi domov niso smeli z nikomer razpravljati o času, preživetem v Moskvi, razen s predstavnikom svojega centralnega komiteja⁶ (CK).

Zaradi stroge tajnosti, ki so jo ohranjali skozi vsa leta obstoja univerz Kominterne, je šolanje v Moskvi obdano s tančico skrivnosti.

4 Op. a.: Komunistična partija Sovjetske zveze.

5 Eiletz 2006, 49.

6 Prav tam.

Komunistična univerza nacionalnih manjšin Zahoda

Komunistična univerza je bila ustanovljena novembra 1921. Osnova za njeno oblikovanje so bile Litovsko-judovsko-latvijska, Nemška, Poljska in Romunska partijska šola. Na začetku so se na njej šolali pripadniki zahodnih narodov, ki so bili naseljeni na ozemlju Sovjetske zveze, kasneje pa je narodnostna sestava študentov postala bolj pisana. Vsak narod je imel svoj sektor. Na Komunistični univerzi je bilo kar 16 sektorjev: beloruski, bolgarski, madžarski, grški, judovski, italijanski, latvijski, litovski, moldavski, nemški, poljski, romunski, skandinavski, finski, estonski in jugoslovanski,⁷ ki je svoja vrata odprl v študijskem letu 1925/26.⁸

Že leta 1922 je prva skupina študentov Komunistične univerze, ki jo je sestavljalo 352 študentov, uspešno zaključila šolanje. Istega leta je bila sprejeta odločitev o podaljšanju šolanja na tri leta, oblikovani pa so bili tudi posamezni oddelki: oddelek za partijsko delo in politično izobraževanje, oddelek sindikalnega gibanja, gospodarski oddelek in administrativno-pravni oddelek. Študenti so pod vodstvom predavateljev opravljali pomembno agitacijsko-propagandno delo. Vzporedno s celotnim študijskim programom so v večini sektorjev izvajali krajše, enoletne tečaje.⁹

Prvi rektor Komunistične univerze je bil do leta 1925 poljski komunist Julian Marchlewski, sobojevnik Rose Luxemburg¹⁰ in udeleženelec revolucije leta 1905. Velja za enega vodilnih predstavnikov marksistično-leninistične estetike in sociologije umetnosti.¹¹

Komunistična univerza, kjer se je izšolalo več tisoč partijskih, komsomolskih in sindikalnih delavcev, je zaprla svoja vrata leta 1936 zaradi sprememb na področju partijsko-politične izobrazbe.¹²

Študenti

Pomembno je bilo, da se je šolanje novega komunističnega kadra ohranjalo v tajnosti, prav tako je bilo pomembno, da je ostala tajna tudi prava identiteta študentov, zato je vsak od njih imel ilegalno oz. konspirativno ime, ki ga je uporabljal v času šolanja. Dokumenti Komunistične univerze so vsebovali tudi seznam osemnajstih študentov, kjer so bila poleg ilegalnih imen zapisana tudi njihova prava imena. Naj poudarim, da je bil to edini seznam te vrste, ki sem ga odkrila med pregledovanjem dokumentov v arhivu.

7 <http://dic.academic.ru>, «Комунистический университет национальных меньшинств Запада» (pridobljeno: 2. 5. 2013).

8 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 650. L.18 (kratko poročilo o sestavi jugoslovanskega sektorja v študijskem letu 1925/26).

9 <http://dic.academic.ru>, «Комунистический университет национальных меньшинств Запада» (pridobljeno: 2. 5. 2013).

10 Luxemburg, Rosa (1871–1919) je bila nemška revolucionarka poljsko-židovskega rodu (<http://dic.academic.ru>, «Роза Люксембург» (pridobljeno: 2. 5. 2013).)

11 <http://dic.academic.ru>, «Юлиан Мархлевский» (pridobljeno: 2. 5. 2013).

12 <http://dic.academic.ru>, «Комунистический университет национальных меньшинств Запада» (pridobljeno: 2. 5. 2013).

Vse kandidate za šolanje v Moskvi so dobro preverile partije, katerih člani so bili, nato so bili podvrženi strogemu preverjanju tudi po prihodu v Moskvo, da bi se preprečila infiltracija raznih neželenih elementov – provokatorjev, vohunov, razrednih sovražnikov. Vsak študent je moral večkrat napisati svojo biografijo, potem pa so v Kominterni iskali morebitne napake oz. razlike med temi zapisi in na tak način preverjali zanesljivost bodočih študentov in resničnost njihovih osebnih podatkov.

Študenti so morali izpolniti tudi natančen vprašalnik, ki je bil sestavljen iz 40 točk:

1. Priimek
2. Ime in patronimik¹³
3. Spol
4. Letnica rojstva
5. Številka študentske izkaznice
6. Družinski status (samski, poročen)
7. Nacionalnost, materni jezik
8. Kraj rojstva
9. Stopnja izobrazbe
10. Znanje drugih jezikov (poleg maternega)
11. Poklic
12. Specializacija
13. Socialni status
14. Kaj si počel pred prihodom na Komunistično univerzo?
15. Iz katere države si pripotoval v Sovjetsko zvezo?
16. Katera organizacija te je napotila na študij?
17. Si član partije? Če da, od kdaj?
18. Številka partijske knjižice
19. V katerih strankah si bil pred vstopom v partijo? Kdaj si bil njihov član?
20. Kdaj in katerih političnih represij si bil deležen (zapor, taborišče, izgon)? Zakaj?
21. Katere partijske dolžnosti si opravljal (v partijski celici, občini, okraju, mestnih komitejih, na srečanjih, konferencah ...):
 - a) do februarske revolucije 1917,
 - b) od februarja do novembra 1917,
 - c) od novembra 1917 do decembra 1918,
 - d) tik pred prihodom na univerzo?
22. Ali si opravljal partijsko delo, medtem ko si bil v vojski? Kdaj? Kaj?
23. Si se udeleževal:
 - a) krožkov (katerih, kako dolgo),
 - b) tečajev političnega opismenjevanja (katerih, kako dolgo)?
24. Si nastopal na zborovanjih? Če da, na katerih?
25. Si delal v krožkih? Kako dolgo? Kaj točno si delal?
26. Se ukvarjaš s pisanjem (politični članki, pesmi, zgodbe)?
27. Je bilo katero od tvojih del natisnjeno? Kdaj, v katerih knjigah, revijah, časopisih?

13 Op. a.: očetovo ime.

28. Si se udeležil imperialistične vojne?¹⁴ Če da, kateri položaj si imel?
29. Si se udeležil državljanske vojne?¹⁵ Če da, kje, kdaj in kateri položaj si imel?
30. Si član katerega od sindikatov? Od kdaj?
31. Si bil aktiven član sindikata? Kje, kdaj, kateri položaj si imel?
32. Si bil član katerega od sindikatov do februarске revolucije 1917? Kje, katerega sindikata?
33. Si član, od kdaj in katero funkcijo opravljaš:
- a) v zadrugi,
 - b) v kmečki komuni (sovhoz)?
34. Si sodeloval pri delu sovjeta/sveta? Kje, kdaj in kateri položaj si imel?
35. Si bil član sovjeta/sveta? Katerega, kako dolgo?
36. Si bil kdaj na kateri izvoljeni funkciji v sovjetu/svetu? Kako dolgo si bil na tej funkciji (član izvršnega komiteja, predsedstva, predsednik sekretar, komisar):
- a) do novembra 1917,
 - b) po novembru 1917?
37. V katerem oddelku sovjeta/sveta si delal in kateri položaj si imel?
38. Si se udeležil srečanj sovjetov/svetov? Kdaj in kolikokrat:
- a) občinskih,
 - b) okrajnih, gubernijskih,
 - c) rajonskih,
 - d) vseruskih?
39. Si se udeležil katerih drugih srečanj?
40. Si bil v polku ali v kateri drugi vojaški organizaciji izvoljen na položaj:
- a) do novembra 1917,
 - b) po novembru 1917?¹⁶

Pri vpisu na Komunistično univerzo je moral vsak študent podpisati posebno izjavo, s katero se je zavezal podrejenosti univerzi. Besedilo izjave je sledeče:

Potrjujem, da sem seznanjen s pravili Komunistične univerze nacionalnih manjšin Zahoda. Komunistična univerza nacionalnih manjšin Zahoda nima nobenih obveznosti do družin študentov niti ne sprejema študentov z družinami.

Obvezujem se, da brez dovoljenja Komunistične univerze nacionalnih manjšin Zahoda v Moskvo ne bom pripeljal svoje družine. Prav tako se brez privoljenja vodstva Komunistične univerze nacionalnih manjšin Zahoda v Moskvi ne bom zaposlil.

Če bom univerzo zapustil še pred zaključkom študija, se zavežem, da se bom vrnil v vrste organizacije, ki me je poslala na študij.¹⁷

Na začetku šolanja so ocenili sposobnosti in predznanje novih študentov, da so videli, kaj lahko od njih pričakujejo. Nato so med celotnim šolanjem spremljali delo vsakega študenta posebej; v ta namen so pisali t. i. karakteristike. V njih je bil zapisan napredek študentov, njihova aktivnost, marljivost oz. lenoba, kako se lo-

14 Op. a.: prva svetovna vojna.

15 Op. a.: ruska državljanska vojna.

16 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 656. L. 1-3 (vprašalnik za študente Komunistične univerze).

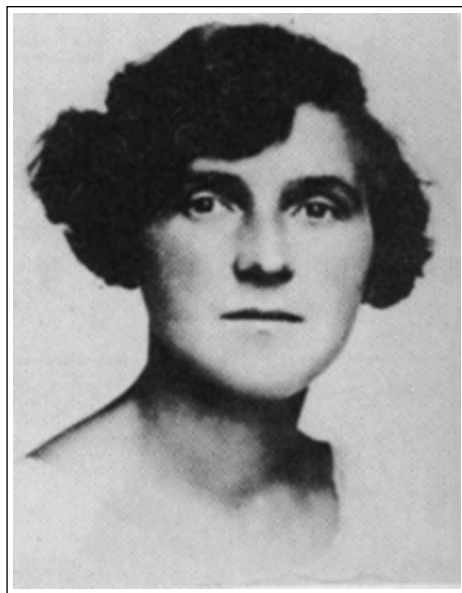
17 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 662. L. 1 (izjava študenta pri vpisu na Komunistično univerzo).

tevajo predelovanja učnega gradiva, na katerih področjih so bolj sposobni, na katerih manj. Ker je bilo pri partijskem delu pomembno sodelovanje med tovariši, je v karakteristikah pisalo, kako študent deluje znotraj kolektiva. Tudi na podlagi karakteristik so se pozneje odločali, katero delovno mesto ustreza posameznemu diplomantu.

Primer karakteristike ene prvih slovenskih komunistk – Tončke Čeč, s konspirativnim imenom Olga Snysareva:

Na Komunistično univerzo je prišla s srednjim nivojem znanja. Imela je jasne poteze malomeščanske inteligence. Do študija je imela dober odnos. Dosega zadovoljiv uspeh. Pri političnih diskusijah je premalo aktivna. S sošolci se dobro razume, vendar pa je domišljava in samoljubna. Zanima jo partijsko življenje. Najprej je bila članica desne frakcije,¹⁸ nato je prestopila na levo stran. V tem študijskem letu se je odpovedala frakcionaštvu. Sedaj pri njej ni zaznati odstopanj od osrednje partijske linije. Ni dovolj samostojna.¹⁹

Poleg jugoslovanskih državljanov se je v okviru jugoslovanskega sektorja šolalo tudi nekaj državljanov Sovjetske zveze. Kot primer: v študijskem letu 1926/27 je bilo v sektorju prostora za 30 študentov, od tega so bila tri mesta rezervirana za sovjetske državljane.²⁰ Leta 1926 je univerza prejela prošnjo jugoslovanske sekcije Komunistične partije Združenih držav Amerike (KPZDA), da bi njenim članom odstopili nekaj mest v jugoslovanskem sektorju. Komunistična univerza je njihovi prošnji ugodila, saj je bilo v ZDA takrat več kot sedemsto tisoč Jugoslovancev. 3. februarja 1927 je predstojnik jugoslovanskega sektorja Bracan Bracanović²¹ pisal partijskemu predstavniku KPZDA, da je v sektorju pet mest namenjenih študen-

Tončka Čeč (www.celjskozasavski.si).

¹⁸ Leta 1921 sta v KPJ nastali dve frakciji. Desna frakcija je bila sestavljena predvsem iz bivših socialdemokratov in se je zavzemala za demokratizacijo družbe ter za odpravo narodnostnih sporov. Leva frakcija, sestavljena predvsem iz malomeščanstva in inteligence, pa se je zavzemala za revolucionarne politične spremembe in razredni boj (Pleterski et al., 92–93.).

¹⁹ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 670. L. 103–104 (karakteristika Tončke Čeč – Olge Snysareve, 1929/30).

²⁰ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 650. L. 6 (zapis o tem, koliko študentov je v študijskem letu 1926/27 lahko sprejel jugoslovanski sektor Komunistične univerze).

²¹ Bracanović Bracan (1894–1929) je bil eden pomembnejših predavateljev v jugoslovanskem sektorju Komunistične univerze. V Sovjetsko zvezo je emigriral leta 1923. Leta 1929 je bil v Beogradu aretiran in nato usmrčen v zaporu (Enciklopedija Jugoslavije, 1. izd., s. v. »Bracanović, Bracan«).

tom iz jugoslovanske sekcije KPZDA.²² 31. marca 1927 je Bracanović prejel odgovor KPZDA, da naj bi že v naslednjem semestru na univerzo prišlo pet jugoslovanskih delavcev. V pismu so prosili za boljše informacije glede potrebnih kvalifikacij, da bi lahko izbrali najprimernejše kandidate.²³

Študenti so bili zaradi neprimerne vedenja lahko tudi kaznovani. V nekem poročilu, ki ga je podpisal Đuro Cvijić – Krešić, sekretar CK KPJ, je pisalo, da je bil študent Karuža zaradi incidenta na študentskem sestanku kaznovan s t. i. »kazenskim letom« delo v tovarni.²⁴ Kazen je bila v tem primeru vzgojna in družbeno koristna.

Ozračje takratne Stalinove Sovjetske zveze s psihozo groze, sumničenji, strahom in denunciacijami je zajelo tudi jugoslovanski sektor Komunistične univerze. V nič kaj tovariškem duhu so študenti z željo, da bi pokazali svojo pripadnost partiji in izgradnji svetovnega socializma ter si s tem zavarovali lastno življenje, ovajali svoje kolege nadrejenim.

29. oktobra 1927 je študent Strelkov pisal rektorici Komunistične univerze Frumkini,²⁵ da študent Mokijanenko ni bil nikoli član KPJ v Beogradu.²⁶ Na univerzo je prišel s priporočilom Koste Novakovića – Dragačevca,²⁷ ki je bil na ustanovnem kongresu KPJ izvoljen v njeno najožje vodstvo.²⁸ V začetku leta 1927 je emigriral v Sovjetsko zvezo, kjer so ga leta 1933 izključili iz KPJ zaradi sodelovanja v frakcijskih bojih znotraj partije, potem pa zopet sprejeli nazaj.²⁹ Julija 1938 so ga na podlagi Titove ovadbe Kominterni aretirali in devet mesecev pozneje likvidirali.³⁰

V zvezi z ovadbo študenta Strelkova zoper študenta Mokijanenka se je sestala komisija, ki je odločila, da Mokijanenko ne sme več študirati na univerzi. Glavni razlog za to prepoved je bilo vprašanje, ali je sploh kdaj bil član partije.³¹

Primer ovajanja je tudi poročilo študenta Krivčenka o tem, kako je videl študenta Karužo pri pogovoru z nepartijskimi ženskami o delu KPJ in njegovem bivanju v Sovjetski zvezi,³² kar se je že lahko štelo za resen primer kršenja stroge partijske konspiracije.

Ob koncu šolanja so študente poslali na prakso, kjer so si nabrali mnogo izkušenj, potrebnih za njihovo nadaljnje delovanje. Bosnić,³³ član CK KPJ, je pisal

22 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 1 (zapis o pismu predstojnika jugoslovanskega sektorja Komunistične univerze predstavniku KPZDA, 3. februar 1927).

23 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 21 (odgovor KPZDA predstojniku jugoslovanskega sektorja Komunistične univerze 31. marec 1927).

24 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 658. L. 55 (poročilo Đura Cvijića – Krešića o kazni študenta Karuže).

25 Op. a.: v dokumentih ni bilo zapisanega njenega polnega imena.

26 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 69 (kratek zapis o sporočilu študenta Strelkova rektorici Komunistične univerze).

27 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 77.

28 Silvin Eiletz, *Titova skrivnostna leta v Moskvi 1935–1940*, Celovec: Mohorjeva družba, 2008, 80.

29 *Enciklopedija Jugoslavije*, 1. izd., s. v., »Novaković, Kosta«.

30 Eiletz 2008, 81.

31 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 85 (kratek zapis o odločitvi komisije glede položaja študenta Mokijanenka).

32 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 88 (kratek zapis o poročilu študenta Krivčenka o študentu Karuži).

33 Op. a.: v dokumentu ni bilo zapisano njegovo polno ime.

vodstvu Komunistične univerze (datum ni napisan) v zvezi s prakso študentov jugoslovanskega sektorja:

1. CK KPJ prosi vodstvo Komunistične univerze, da pošlje študente, ki bodo v letošnjem študijskem letu končali šolanje, na prakso v Kominternu, Internacionalo sindikatov ali Komunistično mladinsko organizacijo.
2. Veliko študentov je nekvalificiranih, zato CK KPJ prosi vodstvo univerze, da take študente po končanem šolanju razvrsti na delo v podjetja, kjer bi pridobili ustrezno kvalifikacijo, preden gredo na delo v Jugoslavijo.
3. S študenti, ki ne študirajo, ampak simulirajo bolezen, je treba ravnati zelo strogo in jih za to tudi kaznovati.³⁴

In zares so s študenti, o bolezni katerih so podvomili, strogo ravnali. Isti Bosnić iz CK KPJ je našel zelo »učinkovito zdravilo« za želodčne težave študenta Džaparidzeja:

*Študent Džaparidze trdi, da ima želodčne težave, poleg tega pa naj bi bil tudi živčno razrvan. Študent prosi za 3–4 mesece oddiha, da bi si izboljšal zdravje. Po našem mnenju študent ni tako hudo bolan, zato v imenu CK KPJ naprošam vodstvo univerze, naj ga pošlje na delo v tovarno, kjer bi lahko istočasno delal in ozdravel. V primeru, da se tovariš Džaparidze s to odločitvijo ne bo strinjal, naj študira dalje ali pa naj se vrne nazaj v Jugoslavijo.*³⁵

Koliko študentov je pravzaprav lahko sprejel jugoslovanski sektor Komunistične univerze? V obdobju 1925–1929 so sprejeli 131 študentov, v naslednjih letih pa se je število vpisa zmanjšalo.³⁶ Verjetno so k temu pripomogli številni vdori v organizacijo KPJ in izdaje med letoma 1929 in 1932.³⁷

V obdobju od 1930 do 1933 je bilo na Komunistični univerzi vpisanih 56 jugoslovanskih študentov:

- 1930. leta – 14 študentov
 - 1931. leta – 17 študentov
 - 1932. leta – 14 študentov
 - 1933. leta – 11 študentov
- Število študentov, ki so zaključili šolanje: Po liniji IKKI:³⁸
- 1929. leta – 16 študentov 3 študenti
 - 1930. leta – 18 študentov 3 študenti
 - 1931. leta – 33 študentov 1 študent
 - 1932. leta – 15 študentov
 - 1933. leta – 6 študentov

34 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 658. L. 88 (pismo CK KPJ vodstvu Komunistične univerze).

35 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 658. L. 86 (pismo Bosnića v imenu CK KPJ vodstvu Komunistične univerze).

36 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 673. L. 1 (zapisi o vstopu, osipu in izstopu študentov jugoslovanskega sektorja med letoma 1925 in 1933).

37 Vlado Oreški, Milan Nikolić, *Sibirski pečat*, Ljubljana: Partizanska knjiga, 1984, 95–100.

38 Op. a.: IKKI je kratica za izvršni komite Komunistične internacionale. Nisem čisto prepričana, kaj naj bi pomenilo, da so študenti zaključili šolanje »po liniji IKKI«. Mogoče so to študenti, ki so po koncu šolanja šli delat v Kominternu. Ali pa so to študenti, ki jih je na šolanje poslala Kominternu.

Med študenti je bilo tudi kar nekaj takih, ki šolanja niso uspešno zaključili. Od leta 1927 do 1931 je šolanje predčasno zaključilo 11 študentov (po liniji IKKI 4 študenti).

Osip:

od 1925/26 do 1931 – 47 študentov

od 1932 do 1933 – 13 študentov³⁹

Študenti so predčasno zapustili univerzo zaradi več razlogov:

- bolezen,
- delo v Jugoslaviji ali znotraj Sovjetske zveze,
- izključitev (največ izključitev študentov je bilo povezanih s frakcijskimi boji znotraj KPJ),
- nekateri so se prepisali na »leninski tečaj« (Mednarodna leninska šola),
- aretacija,
- nekateri so Komunistično univerzo zapustili na zahtevo partijskega predstavništva,
- delo v vrstah IKKI,
- neuspeh pri študiju,
- včasih je kakšen študent v času študija tudi umrl.⁴⁰

Predmetnik

Študijski program Komunistične univerze je na začetku trajal tri leta, pozneje pa so študij podaljšali. Pri triletnem študijskem programu je bilo prvo leto t. i. pripravljeno leto, nato pa sta sledila prvi in drugi letnik. Študijsko leto je bilo razdeljeno na tri dele – trimesečja oz. trimestre.

Seznam študijskih predmetov in predavateljev jugoslovanskega sektorja Komunistične univerze za študijsko leto 1927/28:⁴¹

1. Pripravljeno leto

Predmet	Število tedenskih ur (za vsako trimesečje posebej)	Predavatelj
Gospodarska geografija	8 ur v 2. in 3. trimesečju	Cicolini ⁴²
Zgodovina VKP(b) ⁴³	8 ur v vsakem od treh trimesečij	Bracanović
Pravo in sovjetska izgradnja	8 ur v vsakem od treh trimesečij	Gorkić
Naravoslovje z matematiko	12 ur v vsakem od treh trimesečij	Ferjančič in Žarn
Ruščina	6 ur v vsakem od treh trimesečij	Sokolova
Materni jezik	6 ur v vsakem od treh trimesečij	Šulgin

39 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 673. L. 1 (zapisi o vstopu, osipu in izstopu študentov jugoslovanskega sektorja med letoma 1925 in 1933).

40 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 673. L. 17 (zapis o osipu študentov jugoslovanskega sektorja med letoma 1929 in 1934).

41 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 653. L. 7 (predmetnik in seznam predavateljev jugoslovanskega sektorja Komunistične univerze za študijsko leto 1927/28).

42 Op. a.: priimek je bil v cirilici zapisan kot Чиколини.

43 Op. a.: Vsezvezna komunistična partija (boljševiki).

2. Prvi letnik

Predmet	Število tedenskih ur (za vsako trimesečje posebej)	Predavatelj
Gospodarska geografija	8 ur v 1. trimesečju	Cicolini
Politična ekonomija	13 ur v 2. in 3. trimesečju	Anajgl
Zgodovina družbenih oblik	10 ur v 1. trimesečju	Zadvorni
Zgodovina Rusije in domače dežele	18 ur v 2. in 3. trimesečju	Zadvorni
Zgodovina VKP(b)	12 ur v 3. trimesečju	
Naravoslovje z matematiko	20 ur v vseh treh trimesečjih	Ferjančič in Žarn
Ruščina	8 ur v vseh treh trimesečjih	Sokolova
Materni jezik	4 ure v vseh treh trimesečjih	Šulgin

3. Drugi letnik

Predmet	Število tedenskih ur (za vsako trimesečje posebej)	Predavatelj
Politična ekonomija	13 ur v vsakem od treh trimesečij	Anajgl
Zgodovina Zahoda	12 ur v vsakem od treh trimesečij	Trebinjac
Zgodovina Rusije in domače dežele	14 ur v 2. in 3. trimesečju	Zadvorni
Zgodovina VKP(b)	18 ur v 1. in 2. trimesečju	
Ruščina	4 ure v vseh treh trimesečjih	Sokolova
Materni jezik	4 ure v vseh treh trimesečjih	Šulgin
Vojaška teorija	3 ure v 1. trimesečju (mogoče še v 2. ali 3.)	
Proučevanje domače dežele	4 ure v vsakem od treh trimesečij	Zadvorni
Partijsko delo	17 ur v vsakem od treh trimesečij	
Pregled vprašanj partijske izgradnje	2 uri v vsakem od treh trimesečij	

V času šolanja so študenti pridobili teoretično znanje, potrebno za delo poklicnega aktivista in revolucionarja, ter praktične izkušnje dela na terenu. Velik poudarek je bil na proučevanju razvoja in delovanja VKP(b). Pomembno je bilo tudi poznavanje sodobnih razmer v svetu, predvsem v domači deželi, kamor naj bi se po končanem šolanju v Moskvi vrnila večina študentov. Ti študenti naj bi v svoji domovini delovali kot poklicni revolucionarji.

Poklicni revolucionar naj bi bil med drugim vešč jezika, saj je bila ena njegovih pomembnejših nalog agitacija med ljudmi. V ta namen so v vseh treh letih šolanja imeli ure maternega jezika (tudi slovenskega), hkrati pa so se morali dobro naučiti tudi ruščine.

V drugem letniku so imeli študenti ure iz vojaške teorije, kar kaže na to, da so Sovjeti, ki so oblikovali program šolanja, želeli svoje privrženec ustrezno pripraviti na nasilen prevzem oblasti v njihovih matičnih državah; s tem bi Sovjetska

zveza širila svoj vpliv. Sicer pa so o nasilnem prevzemu oblasti v Jugoslaviji razmišljali tudi znotraj KPJ. Pero Simić piše, da so se Josip Broz in drugi bjelovarski komunisti že v začetku leta 1925 pripravljali na oborožen upor, toda: »Prve velike sanje o nasilnem prevzemu oblasti so hitro doživele zlom.«⁴⁴

Predavatelji so pri vsakem predmetu skrbno spremljali napredek študentov, hkrati pa so o njihovih sposobnostih in delovanju podali tudi opisno oceno, nekakšno karakteristiko. Kot je razvidno iz zgornjega predmetnika, je Zgodovina VKP(b) obsegala precejšnje število tedenskih ur v vseh treh letnikih, kar jo je uvrščalo med pomembnejše študijske predmete. Ravno zato sem se odločila, da predstavim zapisane karakteristike pri Zgodovini VKP(b) in Narodnem gospodarstva za drugi in tretji semester študijskega leta 1926/27. Iz teh karakteristik je zelo dobro razvidno, katere so bile glavne odlike in pomanjkljivosti bodočega poklicnega revolucionarnega delavca:

1. *Ivanov – sposoben, aktiven, politično razvit, kljub slabemu znanju srbohrvaščine je dosegel zelo dober uspeh.*
2. *Frković – sposoben, politično razvit, zelo aktiven, dosegel zelo dober uspeh, aktivno je sodeloval pri diskusijah, učnega gradiva ne predeluje poglobljeno.*
3. *Goljcev – sposoben in politično razvit, vendar premalo aktiven, lahko bi dosegel boljši rezultat.*
4. *Kovaljov – kljub boleznim je predelal učno gradivo, sposoben, politično razvit, zelo aktiven, vendar je zaradi bolezni dosegel slabši rezultat, kot bi ga sicer.*
5. *Nikanorov – sposoben, politično razvit, ni dovolj aktiven.*
6. *Nikatov – eden od najbolj aktivnih študentov, sposoben in politično razvit, dosegel zelo dober uspeh, kljub težki bolezni je pridno študiral.*
7. *Noskov – sposoben, politično razvit, temeljito je predelal učno gradivo, dosegel je zelo dober uspeh, vendar pa se premalo aktivno udeležuje diskusij.*
8. *Oreškin – sposoben, marljiv, dosegel je dober uspeh, ni pa še dovolj politično razvit.*
9. *Popov – sposoben, politično razvit, zaradi bolezni je imel v drugem trimesečju slabši uspeh, nato se je izboljšal.*
10. *Revjakin – dovolj sposoben in zelo aktiven, ne posveti se dovolj študiju učnega gradiva.*
11. *Solodovnikov – dela počasi, vendar temeljito in vztrajno, dober je pri pisnem izražanju, dosegel je zelo dober uspeh.*
12. *Solovjov – eden od najbolj sposobnih in politično razvitih študentov v skupini, zelo bister in pronicljiv, hkrati pa tudi eden od bolj lenih študentov.*
13. *Sundatov – sposoben, vendar mu pisno izražanje povzroča težave (ne posveča dovolj energije izboljšanju na tem področju).*
14. *Zvjagin – zelo aktiven, temeljito je predelal učno gradivo, dosegel je zelo dober uspeh.*⁴⁵

⁴⁴ Pero Simić, *Tito: skrivnost stoletja*, Ljubljana: Orbis, 2009, 43.

⁴⁵ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 655. L. 8 (popis poteka predavanj Zgodovina VKP(b) in Narodnega gospodarstva za drugi in tretji semester študijskega leta 1926/27, 9. junija 1927).

Tri najpomembnejše lastnosti, ki so jih ocenjevali pri študentih, so bile politična razvitost, sposobnost in aktivnost. Poklicni revolucionar je moral dobro poznati politiko, saj se je njegovo delo nanašalo na politično sfero, moral se je znati aktivno vključevati v družbeno dogajanje, tudi z javnimi nastopi, hkrati pa je moral poprijeti za kakršno koli delo, ki mu ga je naložilo partijsko vodstvo.

Predavatelji

Prav tako kot študenti so bili pod strogim nadzorom tudi predavatelji, vendar pa niso bili vsi člani partije. To me je zelo presenetilo, saj sem pričakovala, da bodo predavatelji, ki so odgovorni za vzgojo novega komunističnega kadra, člani partije. Najverjetneje je takrat primanjkovalo ustrezno izobraženega partijskega kadra, tako da so se morali zadovoljiti s predavatelji, ki so bili simpatizerji partije, ne pa tudi njeni člani.

Za nastanitev predavateljev je poskrbela Komunistična univerza. To so bile skromne sobice, opremljene s preprosto kovinsko posteljo, mizico in stolom. Stanarino so morali plačevati predavatelji sami. To se je razbralo iz zapisa o nastanitvi predavatelja Trebinjca.⁴⁶

Komunistična univerza je preverjala znanje predavateljev, njihov pedagoški pristop in odnos do študentov, hkrati pa je upoštevala tudi mnenje študentov o posameznem predavatelju.

Seznam predavateljev Komunistične univerze in ocena njihovega dela (le-tnica ni bila pripisana):⁴⁷

Priimek, ime in oče	Predmet, ki ga predava	Izobrazba	Znanje	Pedagoški pristop	Odnos do študentov	Kako so z njim zadovoljni študenti
Anajgl Hilda Osipovna	Ustroj države	Dunajska univerza (1924)	Ne povsem zadovoljivo	Ni zadovoljiv	Tovariški	Ne povsem zadovoljni
Šulgin Matvej Makarovič	Materni jezik	Končano učiteljske	Zadovoljivo	Zadovoljiv	Tovariški	Zadovoljni
Senko Vladimir Ivanovič	Družbeni odnosi	Pravna fakulteta v Zagrebu (1914)	Zadovoljivo	Zadovoljiv	Ne povsem tovariški	Ne povsem zadovoljni
Bracanović Bracan Milič	Zgodovina VKP (b)				Tovariški	Zadovoljni
Žarn Jože Aleksejevič	Matematika	Višje tehniško učiteljske v Pragi	Zadovoljivo	Ne povsem zadovoljiv	Tovariški	Zadovoljni
Ferjančič Feliks Andrejevič	Naravoslovje	Politehnika na Dunaju (1919)	Zadovoljivo	Ne povsem zadovoljiv	Tovariški	Ne povsem zadovoljni

⁴⁶ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 19 (zapis o nastanitvi predavatelja Trebinjca).

⁴⁷ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 662. L. 41–42 (seznam predavateljev Komunistične univerze in ocena njihovega dela).

Priimek, ime in oče	Predmet, ki ga predava	Izobrazba	Znanje	Pedagoški pristop	Odnos do študentov	Kako so z njim zadovoljni študenti
Chicolini Sergej Vladimirovič	Delovne izkušnje	Leningrajska univerza	Povsem zadovoljivo	Zadovoljiv	Tovariški	Zadovoljni
Sokolova Vera Dimitrijeva	Ruski jezik	Prva moskovska državna univerza (1922)	Povsem zadovoljivo	Zadovoljiv	Tovariški	Zadovoljni

Komunistična univerza je poleg dosjejev študentov vodila tudi dosjeje predavateljev, v katerih je bilo zapisano vse v povezavi z njihovo izobrazbo, jezikovnim znanjem, političnim udejstvovanjem. Objavljam dva zapisa iz dosjejev slovenskih predavateljev na Komunistični univerzi – Jožeta Žarna in Feliksa Ferjančiča.

JOŽE ŽARN je bil rojen leta 1893. Šolal se je na Višjem tehniškem učiteljišču v Pragi. Znal je tri jezike – slovenščino, srbsčino in nemščino. Dobro je poznal razmere v Jugoslaviji, Avstriji in na Češkoslovaškem. Ni bil član partije, je pa bil marksist po prepričanju. V študentskih letih se je včlanil v komunistične krožke, nato v Delavsko zvezo gradbenikov, saj je bil po svoji osnovni izobrazbi inženir gradbeništva. Na Komunistični univerzi je predaval matematiko. V času prve svetovne vojne je služil v avstrijski vojski.⁴⁸

FELIKS FERJANČIČ se je rodil leta 1893. Šolal se je na Politehniki na Dunaju. Znal je štiri jezike – slovenščino, srbsčino, nemščino in ruščino. Dobro je bil seznanjen z razmerami v Jugoslaviji, Avstriji, Moskvi in Švici. Nikoli ni bil član partije niti katere koli druge stranke, je pa bil marksist. Bil je včlanjen v sindikat. Po svoji osnovni izobrazbi je bil inženir tehnologije. Predavati je začel leta 1920. Najprej je predaval kemijo na Univerzi v Ljubljani. Znanstveno se je ukvarjal s proučevanjem neorganske kemije. Na Komunistični univerzi je predaval naravoslovje. V času vojne je bil v avstro-ogrski vojski.⁴⁹

Za lažjo orientacijo prilagam seznam jugoslovanskih komunistov, ki so omenjeni v članku. S pomočjo arhivskega gradiva in literature mi je uspelo ilegalna/konspirativna imena povezati s pravimi imeni. Kjer pa to ni bilo mogoče oz. nisem bila prepričana, ali je ime pravo ali ilegalno, sem tako ime v tabeli zapisala na sredini vrstice.

PRAVO IME	ILEGALNO/KONSPIRATIVNO IME
Bosnić	
Bracanović Bracan	
Ciliga Ante	Zadvorni Pjotr Aleksandrovič
Cvijić Đuro	Krešić

⁴⁸ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 653. L. 1–2 (dosje predavatelja Jožeta Žarna).

⁴⁹ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 653. L. 3–4 (dosje predavatelja Feliksa Ferjančiča).

PRAVO IME	ILEGALNO/KONSPIRATIVNO IME
Čeč Tončka	Snysareva Olga
Čižinski Josip	Gorkić Milan, Sommer
Ferjančič Feliks	
Frković	
Goljcev Kiril/Ciril	
Goršek Vladimir	Popov I. A.
Ivanov F. P.	
Karuža Nikolaj	
Kovaljov Ivan	
Kragić Mare	Džaparidze Samson
Krivčenko Spiridon	
Mokijanenko Jelisej	
Nikanorov Ivan	
Nikatov Ivan	
Noskov Pjotr	
Oreškin Šavel	
Revjakin Vitalij	
Solodovnikov	
Solovjov Viktor	
Strelkov Sergej	
Sundatov Aleksej	
Šulgin Matvej	
Trebinjac	
Zvjagin Aleksej	
Žarn Jože	

Povzetek

Kraljevina SHS je s sprejetjem zakona o zaščiti države popolnoma prepovedala kakršno koli delovanje KPJ in jo tako potisnila v ilegalo. Veliko članov partije se je pred represijo v domači deželi umaknilo v Sovjetsko zvezo, kjer so se nekateri zaposlili v Kominterni in drugih političnih organizacijah, nekateri pa so študirali na mednarodnih šolah za komunistične emigrante. Ena od takšnih šol je bila tudi Komunistična univerza nacionalnih manjšin Zahoda, ki je bila ustanovljena novembra 1921. Od študijskega leta 1925/26 dalje je v njenem okviru deloval tudi poseben sektor za Jugoslovane. Šolanje novega komunističnega kadra se je skozi vsa leta ohranjalo v tajnosti. Vse kandidate za bodoče študente so pred začetkom šolanja dobro preverile njihove matične partije, nato pa so bili podvrženi strogemu preverjanju tudi po prihodu v Moskvo. Ta ukrep je zmanjševal možnost infiltracije provokatorjev, vohunov, razrednih sovražnikov in drugih neželjenih elementov. Univerza in partijsko vodstvo sta skrbno bedela nad potekom šolanja – spremljala sta napredek vsakega študenta ter ocenjevala delo predavateljev. Tudi Komunistična univerza ni bila imuna na stanje, ki je vladalo v takratni Sov-

jetski zvezi, kjer je vsakdo sumničil vsakogar. Jugoslovanski študenti so v duhu takratnega časa ovajali svoje študijske kolege, da bi si rešili lastno življenje. Poleg tega so tovariško vzdušje v sektorju kazili tudi frakcijski boji znotraj partije.

Viri in literatura

Viri

RGASPI (Российский государственный архив социальной и политической истории – Ruski državni arhiv socialne in politične zgodovine):

F. 529. Op. 1. D. 650, 652, 653, 655, 656, 658, 662, 670, 673. (Коммунистический университет национальных меньшинств Запада – Komunistična univerza nacionalnih manjšin Zahoda)

Literatura

»Bracanović, Bracan.« *Enciklopedija Jugoslavije*. Zvezek 2. Ur. Miroslav Krleža. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1956, str. 171.

Eiletz, Silvin: *Pred sodbo zgodovine: Stalin, Tito in jugoslovanski komunisti v Moskvi*, Celovec: Mohorjeva družba, 2010.

Eiletz, Silvin: *Skrivnost Kominterne*, Celovec: Mohorjeva družba, 2006.

Eiletz, Silvin: *Titova skrivnostna leta v Moskvi 1935–1940*, Celovec: Mohorjeva družba, 2008.

»Novaković, Kosta.« *Enciklopedija Jugoslavije*. Zvezek 6. Ur. Miroslav Krleža. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1965, str. 307.

Oreški, Vlado, Nikolić, Milan: *Sibirski pečat*, prev. Boris Ziherl, Ljubljana: Partizanska knjiga, 1984.

Pleterski, Janko et al.: *Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije*, prev. Vlado Barabáš, Ljubljana: Komunist – Državna založba Slovenije, 1986.

Simić, Pero: *Tito: skrivnost stoletja*, prev. Ana Marija Šimac, Ljubljana: Orbis, 2009.

Splet

<http://dic.academic.ru> (Dost. 2. 5. 2013) – Словари и энциклопедии на Академике («Юлиан Мархлевский»); Slovarji in enciklopedije na Akademiku (geslo: Julian Marchlewski).

<http://dic.academic.ru> (Dost. 2. 5. 2013) – Словари и энциклопедии на Академике («Коммунистический университет национальных меньшинств Запада»); Slovarji in enciklopedije na Akademiku («Komunistična univerza nacionalnih manjšin Zahoda»).

<http://dic.academic.ru> (Dost. 2. 5. 2013) – Словари и энциклопедии на Академике («Роза Люксембург»); Slovarji in enciklopedije na Akademiku («Rosa Luxemburg»).